

بررسی قابلیت کتابهای کمک درسی در پاسخ‌دهی به پرسشهای پژوهش‌گرا در کتابهای درسی دوره راهنمایی^۱

دکتر مه‌ری پریخ^۲

وجیهه حسینی^۳

چکیده

کتابهای درسی مهم‌ترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظامهای آموزشی به شمار می‌روند. با این حال، با توجه به گستره وسیع دانش تولید شده در یک زمینه خاص، ضروری است دانش‌آموزان بتوانند از منابع دیگر برای دستیابی به اطلاعات مرتبط با موضوع درس استفاده کنند. با این هدف، پرسشهایی در متن یا انتهای برخی از درسهای دوره راهنمایی طراحی شده که دانش‌آموزان برای پاسخگویی به آنها ناچارند به منابعی خارج از کتابهای درسی مراجعه کنند. این پرسشها، «پژوهش‌گرا» نامیده شده‌اند. هدف این پژوهش، شناسایی کتابهای مناسب پاسخگو به پرسشهای پژوهش‌گرا در کتابهای درسی دوره راهنمایی است. این بررسی با روش پیمایشی و تحلیل محتوا انجام شده است. ابزارهای گردآوری اطلاعات، جدول ثبت داده‌ها و چهار نوع سیاهه واری برای ارزیابی کتابهای غیردرسی پاسخگو به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی است. جامعه مورد پژوهش را ۴۲۱ پرسش پژوهش‌گرا از ۱۵ کتاب درسی دوره راهنمایی (تاریخ، تعلیمات اجتماعی، جغرافیا، علوم تجربی و فارسی) تشکیل می‌دهد. کتابهای غیردرسی (مرجع/ غیرمرجع) که در ایران منتشر شده است نیز جامعه دیگر پژوهش می‌باشد.

نتایج نشان داد ۹۸٪ پرسشهای پژوهشی با استفاده از ۸۲۲ عنوان کتاب غیردرسی پاسخ داده شده که از این میان، ۱۶۵ عنوان از میان کتابهای منتخب شورا (براساس کتابشناسی‌های سالهای ۸۷-۱۳۸۱) و ۶۵۷ عنوان از میان کتابهای منتشر شده غیرشوراست. از طرف دیگر، ۷۹٪ پرسشها نیز بر

۱. برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

۲. عضو هیئت علمی گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد parirokh@ferdowsi.um.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

اساس کتابهای مرجع منتشر شده، پاسخ داده شد. دستاورد این پژوهش سیاهه کتابهای مناسب شناسایی شده برای پاسخگویی به این پرسشهاست. کلیدواژه‌ها: پرسشهای پژوهش‌گرا، کتابهای درسی مقطع راهنمایی، کتابهای غیردرسی، مجموعه‌سازی، کتابخانه‌های آموزشگاهی.

مقدمه و بیان مسئله

در بیشتر نظامهای آموزشی در کشورهای جهان، رویکرد دانش‌آموزمحوری، جایگزین رویکرد معلم‌محوری شده است. پویایی دانش‌آموز و پرورش تفکر و مهارت او، از مهم‌ترین ویژگیهای این نظام است. در چنین رویکردی، معلم باید نقش هدایت دانش‌آموزان را برای یادگیری مطالبی بیش از محتوای کتابهای درسی برعهده گیرد (دیانی، ۱۳۵۲؛ فقیهی، ۱۳۷۸؛ لوی، ۱۳۶۲). بنابراین در چنین نظامی، گرچه کتابهای درسی ممکن است یکی از پرکاربردترین رسانه‌های آموزشی باشد، صاحب‌نظران تعلیم و تربیت هیچ برنامه آموزشی را کامل نمی‌دانند مگر آن که دانش‌آموزان افزون بر کتابهای درسی، از مجموعه کتابهای مناسب نیز سود جویند (احمدی فصیح، ۱۳۸۵). افزون بر آن، ویژگی یک آموزش‌اندیشه‌ساز آن است که به آموزش چگونگی اندیشیدن پردازد و در کنار مسائل نظری کتابها، با رویکردی پژوهش‌محور، پرسشهایی هدفمند مطرح کند که به استدلال منطقی و شکوفایی استعداد دانش‌آموزان بینجامد (سالمی، ۱۳۸۶). در حال حاضر، نظام آموزش و پرورش کشور نیز برای افزایش انگیزه به تحصیل علم در دانش‌آموزان و زمینه‌سازی در امر پژوهش، تغییراتی را در برخی کتابهای درسی به وجود آورده است. از جمله آنها، طرح پرسشهایی در کتابهای درسی است که جنبه پژوهشی دارد و با استفاده از منابع غیر درسی، باید به آنها پاسخ داده شود.

از سوی دیگر، آموزش پژوهش‌محور و تربیت دانش‌آموز پژوهنده بدون ایجاد زیرساختهای لازم، مانند ساختار آموزشی، منابع غنی، کتابخانه و تخصص

کتابدار قابل تصور نیست. در این میان، کتابخانه آموزشگاهی نه تنها باید به فراهم‌آوری منابع برای فعالیتهای کلاسی پردازد، بلکه باید منابع مورد نیاز برای مطالعه دانش‌آموزان را نیز مد نظر داشته باشد. بنابراین، هر کتابخانه آموزشگاهی در هر کجای دنیا، برای آن که بتواند به نیازهای اطلاعاتی، آموزشی و اوقات فراغت دانش‌آموزان و معلمان پاسخ دهد، باید چنین منابعی را در مجموعه خود داشته باشد. مشکل این‌جاست که در برخی موارد مشاهده شده است از یک سو، معلمان فرصت کافی برای پیدا کردن کتابهای مناسب برای مطالعه خود یا سایر دانش‌آموزان را ندارند و از سوی دیگر، تعداد کتابهای غیردرسی مناسب که در کشور منتشر می‌شود، محدود و انتخاب کتابهایی که بتواند به پرسشهای پژوهشی دانش‌آموزان پاسخ دهند، دشوار است. بنابراین، اگر قرار است کتابی برای کتابخانه‌های آموزشگاهی انتخاب شود، ضروری است کتابی مناسب باشد. اهمیت این امر موجب شده نقد و بررسی و پژوهش در رابطه با انتخاب آثار خوب و ارزشمند برای کودکان و نوجوانان، محور فعالیت و برنامه‌ریزی برخی از گروه‌ها، سازمانها، مؤسسه‌های دولتی و غیردولتی و ملی و بین‌المللی قرار گیرد. این فعالیتها مشوقی است تا کودکان و نوجوانان به خوب خواندن، خوب دیدن و خوب شنیدن عادت کنند و از آن لذت ببرند. یکی از نهادهایی که در ایران به صورت تخصصی به انجام این امور می‌پردازد، شورای کتاب کودک است. شورا، سازمانی فرهنگی، غیردولتی و غیرانتفاعی است که در دی ماه ۱۳۴۱ تأسیس شد. یکی از هدفهای این سازمان، توسعه ادبیات ملی برای کودکان و نوجوانان و کمک به انتخاب و گردآوری کتابهای مناسب برای این گروه‌هاست. نتیجه این فعالیت، انتشار سالانه فهرست کتابهای مناسب و متناسب با گروه‌های سنی مختلف است (قزل‌ایاغ، ۱۳۸۳).

استفاده از این منابع برگزیده، به صرفه‌جویی در وقت معلم و نیز فراهم شدن مجموعه‌ای مناسب برای کتابخانه‌های آموزشگاهی کمک می‌کند. بنابراین، کتابهایی که برای یک کتابخانه آموزشگاهی انتخاب می‌شوند، باید از میان کتابهای منتخب گزینش شوند یا این که ویژگیهای کتابهای منتخب را داشته باشند تا بتوانند با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان همخوان و برای پاسخگویی به سؤالات و پرسشهای مطرح شده در کتابهای درسی، سودمند واقع شوند. مسئله مورد بحث در این پژوهش آن است که آیا کتابهای منتشر شده در ایران می‌توانند برای پاسخگویی به پرسشهای پژوهش‌گرای^۱ کتابهای درسی دوره راهنمایی در نظر گرفته شوند؟

اهداف و ضرورت پژوهش

هدف از انجام این پژوهش، شناسایی و تحلیل پرسشهای پژوهشی موجود در کتابهای درسی دوره راهنمایی و معرفی کتابهای غیردرسی است که اطلاعات مناسبی در پیوند با این پرسشهای پژوهشی فراهم می‌آورند. دستاورد این پژوهش، سیاهه‌ای از کتابهای مناسب غیردرسی (مرجع و غیرمرجع) برای پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی درسهای دوره راهنمایی است. این مجموعه می‌تواند به شکل‌گیری مجموعه پایه برای کتابخانه‌های آموزشگاهی در این دوره کمک کند. انتظار می‌رود از طریق نتایج این پژوهش بتوان توصیه‌هایی برای برنامه‌ریزان و طراحان کتابهای درسی، کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی، معلمان و والدین ارائه نمود.

۱. عبارت «پرسشهای پژوهش‌گرا» نشان‌دهنده سؤلهایی با جنبه پژوهشی است؛ یعنی پاسخ به آنها از طریق محتوای درسهامکان‌پذیر نیست، بلکه باید به کاوش منابع مرتبط و استفاده از آنها پرداخته شود. بنابراین، این سؤالات با پرسشها و سؤلهای پژوهشی که به طور معمول در پژوهشهای دانشگاهی و در سطوح تخصصی و حرفه‌ای انجام می‌شود، متفاوت است. ولی، به منظور سهولت در خواندن، به جای پرسشهای پژوهش‌گرا، «پرسشهای پژوهشی» در این نوشته به کار رفته است.

پیشینه پژوهش

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد در نظامهای آموزشی برای افزایش یادگیری و پرورش قدرت تفکر و خلاقیت در دانش‌آموزان باید در کنار کتابهای درسی، از سایر منابع غیردرسی نیز استفاده کرد. کتابخانه‌های آموزشگاهی نیز در زمینه فراهم‌آوری این منابع نقش فعال و پویایی دارند. نتایج این بررسیها به تفکیک موضوعهای یاد شده، در این قسمت به تصویر کشیده شده است. مرور پژوهشها در دو بخش پژوهشهای انجام شده در جهان و ایران، ارائه می‌گردد.

«آگون و اکونروتیفا» (Agun & Okunrotifa, 1977 In Adeyanju, 2003) و «آکانبی» (Akanbi, 1988 In Adeyanju, 2003)، درباره میزان استفاده از منابع و مواد آموزشی توسط معلمان و توانایی آنها در استفاده از این منابع در آموزش به دانش‌آموزان، پژوهش کردند. بر اساس یافته‌ها مشخص شد استفاده از این منابع، با ایجاد علاقه، دقت و نگرش مثبت در دانش‌آموزان رابطه مثبت دارد و سبب فعالیت و جنب‌وجوش بیشتر در آنها می‌شود، به گونه‌ای که دانش‌آموزان بیشتر در بحثهای کلاسی شرکت می‌کردند. با همین رویکرد و با روشی متفاوت، برخی از پژوهشها تأثیر استفاده از کتابهایی غیر از کتابهای درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را بررسی کردند. به عنوان نمونه، «باریله» (Barrileaux, 1965 In Lance, Rodney & Hamilton-Pennel, 2000) در پژوهشی دانش‌آموزان دبیرستانی را که تنها به کتابهای درسی خود اکتفا کرده بودند با آنهايي که علاوه بر کتاب درسی، از کتابهای مرجع دیگر نیز استفاده کردند، مقایسه کرد. نتایج نشان داد استفاده از منابع کتابخانه‌ای به جای تکیه صرف بر یک کتاب درسی پایه، روشی برتر برای آموزش است.

در زمینه محتوای کتابهای درسی، «کیوز» (Keeves, 1995) در بخشی از پژوهش خود در «انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی»^۱ به این نکته اشاره می‌کند که گرچه برای هر درس باید یک کتاب درسی معرفی کرد، ولی اگر هدف ایجاد مهارت‌های خواندن است، باید مدرسه‌ها را به کتابخانه مجهز کرد و مواد خواندنی فراوانی در اختیار دانش‌آموزان قرار داد. در همین راستا، یافته‌های گزارش «انجمن توسعه علوم» (American Association for the Advancement of Science, 2001 In Daniels & Zemelman, 2003) در مورد محتوای کتابهای درسی، بیانگر آن است که در کتابهای درسی امروزی مطالب زیادی مطرح شده است بدون این که به هیچ کدام از آنها به طور کامل پرداخته شود. بنابراین، درک آنها بدون استفاده از کتاب کمک‌درسی برای دانش‌آموزان، مشکل است. «لاور» (Laver, 2008) بر پایه نتایج پژوهشی که به تحلیل محتوای کتابهای درسی و تمرینهای مربوط پرداخت، نتیجه گرفت تمرینهایی که به حافظه توجه دارد، به رشد فکری دانش‌آموزان آسیب می‌زند. این پژوهش نیز استفاده از مواد خواندنی متنوع را توصیه کرد.

برخی دیگر از پژوهشها تنها به بررسی محتوای درسها و توصیه منابع خواندنی اکتفا نکردند، بلکه به عوامل دیگری که بین کتابهای خواندنی و محتوای درسها رابطه برقرار می‌کنند، توجه دارند. یافته‌های این پژوهشها (Such as: Peterson, 1999; Pharr, 2002; Lonsdale, 2003; and Mackey & Jacobson, 2005 In Riedling, 2007) بر همکاری میان کتابداران و معلمان در تهیه منابع اطلاعاتی کتابخانه و موفقیت دانش‌آموزان، تأکید کردند. برخی دیگر از همین پژوهشها (Such as: Williams, Wavell & Coles, 2001; Haycock, 2003 In Hay, 2005; Lonsdale, 2003 & Wools, 2004 In Hay, 2005 & Dent, 2006)

1. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

تأثیر منابع و خدمات کتابخانه آموزشی روی پیشرفت تحصیلی و افزایش یادگیری را مورد توجه قرار دادند.

افزون بر پژوهشهایی که در خارج از کشور انجام شده، پژوهشهایی نیز در ایران در رابطه با کتابخانه‌های آموزشی و مجموعه آنها و وضعیت منابع کمک درسی انجام شده است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

«جوکار» (۱۳۷۴) در پژوهشی، وضعیت گزینش منابع در تعدادی از کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز را بررسی نمود. وی در این پژوهش، نتیجه گرفت بیش از نیمی از کتابخانه‌های آموزشی در این شهر، هیچ نوع خط‌مشی گسترش مواد ندارند. همچنین کتابداران آموزشی با شیوه‌های اطلاع‌رسانی، آشنایی لازم و تجربه کافی را نداشتند و بدین لحاظ جامعه کتابخانه چنان که باید، از مواد تهیه شده اطلاع پیدا نمی‌کرد. این امر در پژوهشی که چند سال بعد توسط «رجبیان» (۱۳۸۸) انجام شد، نیز مطرح گردید. از جمله انتظارهای دانش‌آموزان از کتابخانه خود این بود که «کتابهای جدید پنهان نباشد و به آنها اطلاع داده شود که چه کتابهایی به تازگی برای کتابخانه تهیه شده است». به عبارتی، این پژوهش مشخص می‌کند پس از ۱۴ سال، هنوز کتابخانه‌های آموزشی در وضعیت مشابهی به سر می‌برند. چنین وضعیتی نمی‌تواند کتابخانه‌ها را به عنوان عنصر اصلی آموزش، معرفی کند.

از سوی دیگر، گاه در مسیر آموزش مهارت‌های فکری به دانش‌آموزان از طریق کتابهای درسی، مشکلات و مانع‌هایی می‌تواند ایجاد شود. یکی از این مانع‌ها، انتشار کتابهایی با عنوان کتابهای کمک آموزشی است که ممکن است مورد استفاده دانش‌آموزان قرار گیرد. یافته‌های پژوهش «سلسیلی» (۱۳۸۲) بیانگر آن است که در

آن زمان کتابهای کمک آموزشی^۱ بیشتر از نوع تست درسی بوده است. وی، در جریان پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که در بیشتر کتابهای کمک درسی تولید شده در ایران، نویسنده به جای دانش آموز می‌اندیشد و بر این اساس، تولیدات او به پرورش تفکر و خلاقیت دانش‌آموزان کمکی نمی‌کند. بنابراین، ضروری است در انتخاب کتابهای کمک درسی، به کیفیت آنها نیز توجه شود. این امر در پژوهشی که توسط «حسینی و پریخ» (۱۳۸۸) و «سیدقطبی و صنعت‌جو» (۱۳۸۸) انجام شد، مورد توجه قرار گرفت. گروه اول در پژوهش خود مسئله کتابهای مناسب برای درسهای فارسی، زبان فارسی و ادبیات فارسی مقاطع راهنمایی و دبیرستان^۲، و گروه دوم کتابهای مناسب برای درسهای علوم تجربی سالهای اول تا پنجم دبستان را مورد توجه قرار دادند. آنها با روش تحلیل محتوا، مفاهیم و عبارتهای کلیدی موجود در کتابهای درسی و پرسشهای انتهای درسها را استخراج و با کتابهای غیردرسی مناسب، مطابقت دادند. در نهایت، سیاه‌ای از کتابهای کمک درسی که دست کم ۵۰٪ معیارهای کتابهای مناسب کودکان و نوجوانان را کسب کرده و از لحاظ محتوا با کتابهای درسی موردنظر منطبق بود، ارائه نمودند.

مروری بر متون و پژوهشهایی که تاکنون انجام گرفته است، نشان می‌دهد برای درک مباحت نمی‌توان به کتابهای درسی برای درک بسنده کرد. ضروری است منابع مکمل برای کتابخانه‌ها، به عنوان مراکزی که منابع غیردرسی و مکمل درسها را در اختیار دانش‌آموزان و معلمان قرار می‌دهند، شناسایی و به آنها معرفی

۱. در مطالعه صورت گرفته توسط سلسبیلی، تمامی کتابهای جانبی و مکمل کتابهای درسی رسمی با دو نقش ۱. توسعه و وسعت دادن به برنامه درسی و ۲. غنی‌سازی فردی، درمانی و تقویتی، به عنوان کتابهای کمک آموزشی در نظر گرفته شد. بر این اساس، کتابهای تکمیلی که به منظور دانش‌افزایی، کسب مهارت، گسترش سواد علمی، پرورش مهارتهای علمی، پروژه‌ای و هنری تدوین می‌شوند، به عنوان کتابهای کمک آموزشی در نظر گرفته می‌شود.

۲. این پژوهش، مطالعه مقدماتی برای پژوهش حاضر است.

بررسی قابلیت کتابهای کمک درسی در پاسخ‌دهی به پرسشهای ... / ۱۰۵

شود. بنابراین، به پژوهشهایی نیاز است که با روش علمی به شناسایی کتابهای غیردرسی مناسب پرداخته و آنها را برای مجموعه‌سازی به کتابخانه‌ها معرفی کنند.

سؤالات پژوهش

۱. از میان منابع منتخب شورای کتاب کودک طی سالهای ۸۱ تا ۸۷، چه کتابهایی توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

۲. چه کتابهایی، بجز کتابهای منتخب شورای کتاب کودک که در کتابشناسیهای شورا طی سالهای ۸۱ تا ۸۷ معرفی شده‌اند، توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

۳. کتابهای مرجع موجود در بازار، تا چه میزان توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

جامعه، روش و ابزار گردآوری اطلاعات

در این پژوهش، دو جامعه بررسی شده است. جامعه هدف، پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی است که از میان ۱۵ کتاب درسی دوره راهنمایی (تاریخ، تعلیمات اجتماعی، جغرافیا، علوم تجربی و فارسی)، تعداد ۴۲۱ پرسش پژوهشی شناسایی شد. در بررسی اولیه، از میان ۳۸ عنوان کتاب درسی سه سال دوره راهنمایی، مشخص شد تنها در ۱۵ کتاب، برخی از پرسشهای مطرح شده جنبه پژوهشی دارند. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی این کتابها و پرسشهای پژوهشی موجود در آنها پرداخته است. جامعه دیگری که مورد توجه این پژوهش قرار گرفت، کتابهای غیردرسی (مرجع و غیرمرجع) است که در ایران منتشر شده

است. در این پژوهش، ابتدا کتابهایی که در فهرستهای منتخب شورای کتاب کودک طی ۶ سال (۸۱ تا ۸۷). در یکی از گروه‌های «آثار برگزیده»، «آثار معرفی ویژه»، «آثار خوب» و «آثار متوسط» قرار گرفته‌اند، در نظر گرفته شد. به دلیل این که کتابخانه آستان قدس رضوی یکی از مراکز واسپاری است که انتظار می‌رود از هر نسخه کتابهای چاپی در کشور، یک نسخه به آنجا فرستاده شود، به نظر می‌رسد یکی از کامل‌ترین مراکز نگهداری منابع اطلاعاتی در دسترس برای گروه سنی نوجوانان است. بنابراین، برای دسترسی به کتابهای منتخب شورا و نیز سایر منابع منتشر شده در ایران برای این گروه سنی، به این کتابخانه مراجعه شد. از آنجا که تعدادی از کتابهای منتخب شورا در این کتابخانه موجود نبود، برای دسترسی به آنها از کتابخانه مرکزی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان نیز استفاده گردید.

این پژوهش از نظر هدف، پژوهشی کاربردی است و برای انجام پژوهش و گردآوری اطلاعات، از روش پیمایشی و تحلیل محتوا بهره گرفته شد. جدول ثبت داده‌ها و چهار نوع سیاهه واری برای جمع‌آوری اطلاعات طراحی شد. در ادامه به شرح این ابزارها پرداخته می‌شود.

۱. جدول ثبت داده‌ها: در این جدول، ردیفها به پرسشهای پژوهشی و ستونها

به نام کتاب، پایه تحصیلی، شماره درس و شماره صفحه مربوط، اختصاص دارد.

۲. سیاهه‌های ارزیابی کتابهای غیردرسی برای پاسخگویی به پرسشهای

پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی: هر یک از کتابهایی که توانمندی پاسخ به پرسشهای پژوهشی را داشتند ولی در مجموعه کتابهای منتخب شورا نبودند، از طریق این سیاهه‌ها ارزیابی شدند. در پژوهش حاضر، به دلیل ماهیت و ساختار متفاوت کتابهای غیردرسی، چهار نوع سیاهه واری برای ارزیابی فرهنگها، منابع جغرافیایی، سایر کتابهای مرجع و کتابهای غیر مرجع، طراحی شد.

در پژوهش حاضر در زمینه‌های مختلف و با استفاده از روشهای گوناگون، روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات و پرسشها و کتابهای انتخاب شده، کنترل گردید. از میان تمامی پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی، ۴۰ پرسش به طور تصادفی انتخاب و توسط سه نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، بررسی شد. نتایج، بیانگر صحت کار پژوهشگر در انتخاب پرسشهای پژوهشی از کتابهای درسی بود. برای کنترل روایی سیاهه‌های ارزیابی کتابهای غیردرسی، ملاکها و مقوله‌های منتشر شده در گزارش شورای کتاب کودک (۱۳۶۳) و نیز مشورت با متخصصان، زیر بنای تخصصی لازم را فراهم کرد.

برای کنترل پایایی سیاهه‌های واری در ارزیابی کتابهای غیردرسی، ۳۰ کتاب غیردرسی به طور تصادفی انتخاب و بر اساس سیاهه‌ها، توسط ۳ کتابدار که در مدارس راهنمایی مشغول به کار بودند، ارزیابی گردید. مقایسه نتایج این ارزیابی‌ها با نظرهای پژوهشگر، بیانگر وجود توافق بالا میان نظر پژوهشگر و کتابداران بود. برای کنترل صحت انتخاب کتابهای غیردرسی پاسخگو به پرسشهای پژوهشی، از هر گروه از کتابهای درسی ۱۰ پرسش به تصادف انتخاب شد و در اختیار ۳ نفر از معلمان این درسها قرار گرفت تا توانایی کتابهای غیردرسی شناسایی شده را در پاسخ به پرسشها ارزیابی کنند. نتایج نشان داد کتابهای شناسایی شده، توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی مربوط را دارند.

تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌ها

در این بخش، ابتدا اطلاعات مرتبط با سؤالیهای پژوهشی ارائه و سپس به تفکیک سؤالیهای این پژوهش، اطلاعات به دست آمده و یافته‌ها گزارش می‌شود.

همان‌طور که پیشتر اشاره شد، در پژوهش حاضر از میان کل کتابهای درسی دوره راهنمایی در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸، ۱۵ کتاب درسی برای بررسی انتخاب شد. تعداد پرسشهای پژوهشی در این کتابها، ۴۲۱ مورد است. تعداد کل کتابهای غیردرسی شناسایی شده برای پاسخگویی به این پرسشها ۸۲۲ عنوان است که ۱۶۵ مورد از آنها براساس کتابهای منتخب شورا و ۶۵۷ عنوان از میان سایر کتابهای غیرشورا انتخاب شد.

پاسخ به سؤالهای پژوهشی

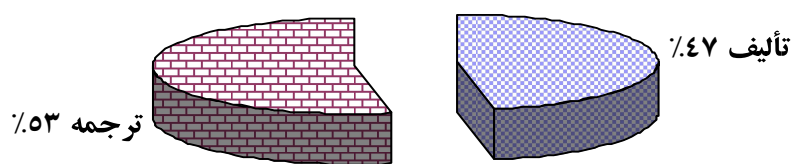
سؤال پژوهشی ۱: از میان منابع منتخب شورای کتاب کودک طی سالهای ۸۱ تا ۸۷، چه کتابهایی توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

برای پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی، از کتابهایی که توسط شورای کتاب کودک به عنوان کتابهای در سطح «متوسط به بالا» (منتخب) تعیین شده‌اند، استفاده شد. تعداد این کتابها طی سالهای ۸۱ تا ۸۷، ۲۴۶۵ عنوان می‌باشد. در مرحله اول، از کلیدواژه‌های اختصاص داده شده به هر کتاب در کتابشناسیهای شورای کتاب کودک استفاده گردید. نتیجه بررسی کتابها در این مرحله نشان داد بر اساس واژه‌ها/ عبارتهای استخراج شده از پرسشهای پژوهشی، ۱۷۸ عنوان کتاب مرتبط در مجموعه منابع منتخب شورا شناسایی شد. پس از جستجوی این کتابها در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ۲۱ عنوان از کتابها در مجموعه کتابخانه آستان قدس رضوی موجود نبود. برای دسترسی به این کتابها به کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مراجعه شد. در مرحله بعد، به این کتابها مراجعه و هر یک از نظر توان پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی، بررسی

_____ بررسی قابلیت کتابهای کمک درسی در پاسخ‌دهی به پرسشهای ... / ۱۰۹

گردید. ۱۳ عنوان کتاب در این مرحله به دلیل پاسخگو نبودن به پرسشهای پژوهشی، حذف شد. در نهایت، ۱۶۵ عنوان کتاب شناسایی شده از مجموعه کتابهای منتخب شورای کتاب کودک که توانایی پاسخگویی به ۳۰۶ مورد از پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی را داشتند، شناسایی شد.

نظر به این که تنوع کتابهایی که در اختیار دانش آموزان قرار می‌گیرد از نظر مجموعه‌سازی اهمیت دارد، به بررسی این کتابها از نظر چگونگی پدید آمدن، یعنی تألیف یا ترجمه و نیز تنوع محتوا یعنی داستان، شعر و ... پرداخته شد. نمودار زیر پراکندگی کتابهای منتخب شورای کتاب کودک را که می‌توانند به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی پاسخ دهند، بر اساس نوع اثر (تألیف/ ترجمه) نشان می‌دهد.

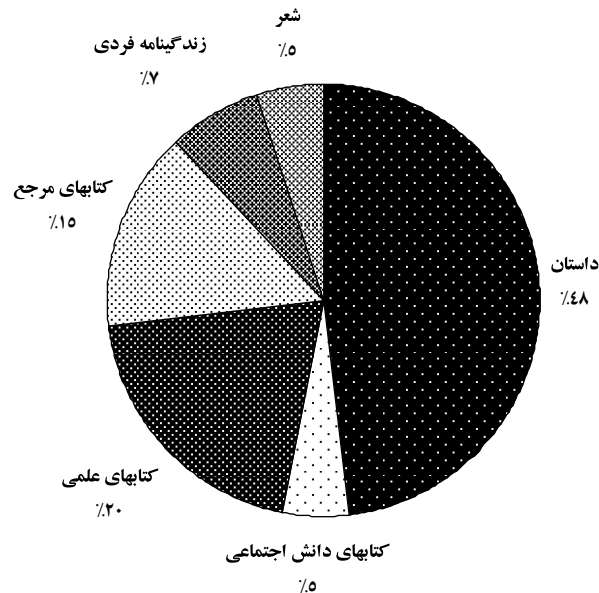

نمودار ۱. پراکندگی نسبی کتابهای منتخب شورا در پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی بر اساس نوع اثر (تألیف/ ترجمه) (n= 165)

همان‌طور که نمودار بالا نشان می‌دهد، در این گروه، تعداد کتابهای ترجمه‌ای (۵۳٪) در مقایسه با کتابهای تألیفی (۴۷٪) بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. این مسئله نشان می‌دهد تعداد کتابهای ترجمه‌ای منتخب شورا که قابلیت پاسخ به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی را دارند، نسبت به کتابهای تألیفی، با معیارهای مناسب همخوانی بیشتری دارد. یکی از راه‌های ایجاد شناخت و ارتباط در میان کودکان جهان، ترجمه کتابهای مناسب و با ارزش ملل مختلف است تا از این طریق، کودکان با فرهنگ یکدیگر آشنا شوند و با مطالعه

تاریخ، آداب و رسوم، نحوه زندگی و مسائل و مشکلات ملت‌های مختلف خود را بهتر بشناسند و از آنها بیاموزند (حجاری، ۱۳۸۲). در عین حال، نمی‌توان انتظار داشت کتابهای ترجمه شده از سایر زبانها پاسخگوی همه نیازهای نوجوانان ایرانی باشد. بنابراین، لازم است پدید آورندگان به این موضوع نیز توجه داشته و همزمان با ترجمه، در تهیه و تألیف کتاب برای گروه سنی نوجوانان، بیشتر تلاش کنند. کتابداران نیز باید توجه داشته باشند که مجموعه کتابخانه آنها باید شامل کتابهایی از هر دو گروه (تألیفی و ترجمه) باشد.

کتابهای منتخب شورا که قابلیت پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند، از لحاظ محتوا نیز قابل دسته‌بندی هستند. در نمودار زیر، پراکندگی این کتابها براساس موضوع و به تفکیک داستان، شعر، زندگینامه، کتابهای مرجع، کتابهای علمی و کتابهای دانش اجتماعی، آورده شده است.

نمودار ۲. پراکندگی نسبی کتابهای منتخب شورا در پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی از نظر محتوا (n=165)

همان‌طور که نمودار ۲ نشان می‌دهد، کتابهای داستان با ۴۸٪ بیشترین میزان کتابهای منتخب شورا هستند که به پرسشهای پژوهشی پاسخ می‌دهند.^۱ از آنجا که در داستانها، نویسنده در قالب حکایت فکر اصلی خود را به خواننده ارائه می‌دهد (ایمن، خمارلو و دولت‌آبادی، ۱۳۵۲) سعی بر آن است که به صورتی غیرمستقیم مفهوم اصلی و پیام نویسنده در خواننده تأثیر بگذارد. در واقع، داستانها از هر نوعی که باشند، اگر معیارهای کتابهای مناسب را رعایت کنند، به کودکان و نوجوانان کمک می‌کنند تا مشکلات و شرایط زندگی انسانی را درک کنند (قرنل‌ایاغ، ۱۳۸۵). پس از داستانها، بیشترین میزان کتابهای پاسخگو به پرسشهای پژوهشی از میان منابع منتخب شورا، به کتابهای مرتبط با علوم مختلف و کتابهای علمی اختصاص دارد. در این کتابها که دربارهٔ مسائل گوناگون علمی و در رشته‌های مختلف نوشته می‌شوند، نویسنده سعی می‌کند کودکان و نوجوانان را با جهان و تفکر علمی آشنا کند و دید علمی آنها را گسترش دهد (حجازی، ۱۳۸۱). از میان سایر منابع منتخب شورا که مرتبط با پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی است، کتابهای مرجع، زندگینامه‌های فردی، کتابهای شعر و کتابهای در رابطه با دانش اجتماعی، به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

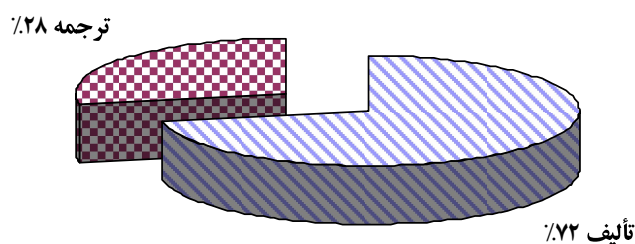
سؤال پژوهشی ۲. چه کتابهایی، بجز کتابهای منتخب شورای کتاب کودک که در کتابشناسی‌های شورا طی سالهای ۸۱ تا ۸۷ معرفی شده‌اند، توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

از آنجا که کتابهای معرفی شده در کتابشناسی‌های شورای کتاب کودک به تمام پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی مورد نظر پاسخ ندادند، از روشهای دیگری

۱. ماهیت برخی از سؤالهای پژوهشی مطرح شده در کتابهای درسی به گونه‌ای است که از طریق کتابهای داستان، باید پاسخ داده شوند. به عنوان مثال، در کتاب درسی تاریخ سوم راهنمایی، مطلبی درباره زندگی امیرکبیر خواسته شده است. در این رابطه دو کتاب داستان «به دنبال امیرکبیر» و «امیرکبیر، هوشمندترین سیاستمدار ایرانی» پاسخگو شناسایی شدند.

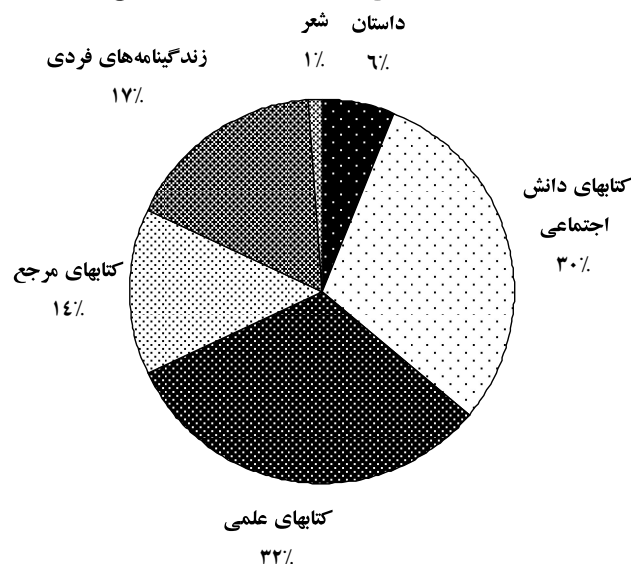
برای شناسایی کتابهای مورد نیاز استفاده شد؛ یعنی، به کتابهای موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی مراجعه گردید. به این ترتیب، ابتدا بر اساس تطبیق کلیدواژه‌های پرسشهای پژوهشی با واژه‌های پذیرفته شده در سرعنوانهای موضوعی فارسی، موضوعهای مرتبط شناسایی شد. سپس، این موضوعها در فهرست رایانه‌ای کتابخانه جستجو و پس از شناسایی منابع، به کتابهای مورد نظر در قفسه مراجعه و محتوای آنها با پرسش پژوهشی تطبیق داده شد. در نهایت، کتابهایی که از این مجموعه به عنوان کتابهای پاسخگو به پرسشهای پژوهشی تعیین شدند، براساس سیاهه‌های واری طرحی شده، ارزیابی و آن دسته از کتابهایی که دست کم ۵۰٪ معیارهای کتابهای مناسب کودکان و نوجوانان را به دست آوردند، به عنوان کتابهای مناسب برای پاسخ به پرسشهای پژوهشی، شناسایی شدند.

مانند کتابهای گروه قبل، از مجموعه کتابهای انتخاب شده از میان کتابهای منتخب شورا، این گروه از کتابهای شناسایی شده نیز از نظر نوع اثر و نوع محتوا، بررسی می‌شوند. نمودار ۳، پراکندگی کتابهای متناسب با پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی را که از میان منابعی غیر از کتابهای معرفی شده در کتابشناسی‌های شورا تعیین شده‌اند، از نظر نوع اثر (تألیف / ترجمه) نشان می‌دهد. همان‌طور که در نمودار مشاهده می‌شود، برخلاف گروه قبل، بیشترین میزان کتابهای معرفی شده، کتابهای تألیفی است. از این رو، انتظار می‌رود با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ایرانی سازگارتر باشند.

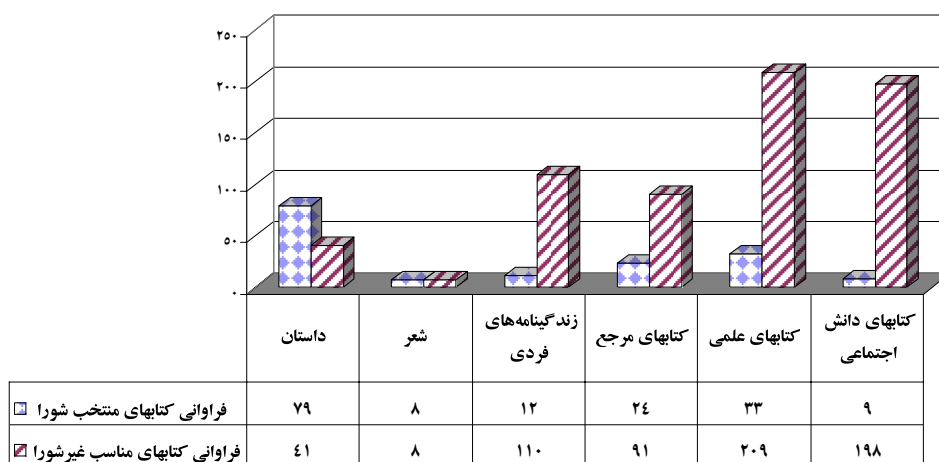
نمودار ۳. پراکندگی نسبی کتابهای مناسب غیرشورا در پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی بر اساس نوع اثر (تألیف / ترجمه) (n=657)

در نمودار ۴ نیز پراکندگی کتابهای غیر از کتابهای منتخب شورا که به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی پاسخ می‌دهند، از نظر نوع محتوا آورده شده است.

نمودار ۴. پراکندگی نسبی کتابهای مناسب غیرشورا در پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی از نظر نوع محتوا (n=657)

براساس نمودار ۴، بیشترین میزان کتابهای معرفی شده، به کتابهای علمی و دانش اجتماعی اختصاص دارد. پس از آن، کتابهای مرجع، زندگینامه‌های فردی، کتابهای داستان و شعر قرار دارد. شاید بتوان گفت پراکندگی کتابهای منتخب شورا و کتابهای مناسب غیرشورا که به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی پاسخ می‌دهند، نشان‌دهنده آن است که فهرست کتابهای شناسایی شده توسط محقق، تا حد زیادی توانسته است خلأ موجود در فهرست کتابهای منتخب شورا را تکمیل کند. این نکته در نمودار ۵ به خوبی مشاهده می‌شود. بنابراین، کتابداران باید توجه داشته باشند گرچه ممکن است فهرستهای منتخب از منابع منتشر شده در ایران در اختیار باشد، در صورت آشنایی با معیارهای ارزیابی منابع، می‌توانند کتابهای مناسب مورد نیاز معلمان و دانش‌آموزان را انتخاب کنند.

نمودار ۵. مقایسه فراوانی کتابهای منتخب شورا و کتابهای مناسب غیرشورا در پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی از نظر موضوع

سؤال پژوهشی ۳. کتابهای مرجع موجود در بازار تا چه میزان توانایی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی را دارند؟

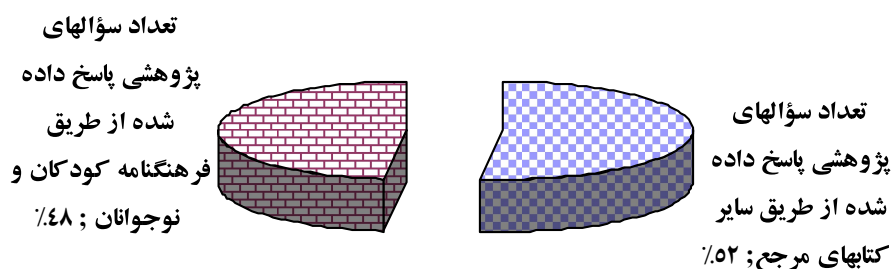
با توجه به اهمیت آشنایی دانش‌آموزان، بویژه دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و دبیرستان با کتابهای مرجع برای انجام کارهای پژوهشی و تحقیقاتی کلاسی و غیر کلاسی، در این سؤال پژوهشی، میزان پاسخگویی کتابهای مرجع به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی دوره راهنمایی، بررسی می‌شود.

بر اساس داده‌های به دست آمده از نمودارهای ۲ و ۴، ۱۵٪ کتابهای منتخب شورا و ۱۴٪ کتابهای غیرشورا می‌توانند به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی مورد بررسی در پژوهش حاضر پاسخ دهند.

همچنین، بررسی پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی نشان می‌دهد از میان ۴۲۱ پرسش پژوهشی مطرح شده در ۱۵ کتاب درسی دوره راهنمایی، ۳۳۳ مورد (۷۹٪) از طریق کتابهای مرجع پاسخ داده شده‌اند. چون کتابهای مرجع برای یافتن

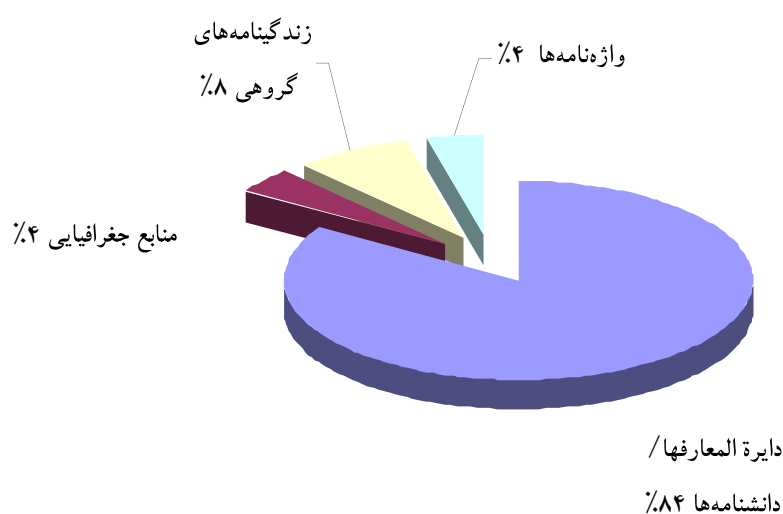
پاسخهای کوتاه، سریع و فشرده به پرسشهای مشخص تدوین شده‌اند (قزل‌ایاغ، ۱۳۸۳ و نشاط و حری، ۱۳۸۵)، نمونه یا مدلی هستند از اندیشه‌ها، باورها و واقعیت‌های بسیار بزرگ‌تر و در عمل ابزاری هستند جهت رهیابی به اطلاعات وسیع‌تر و عمیق‌تر در منابع دیگر (جهودا و براوناگل، ۱۳۸۶). بنابراین، گرچه ممکن است کتاب مرجع به پرسشهای پژوهشی درسها پاسخ دهد، برای پاسخگویی به کنجکاویهای دانش‌آموزان و افزایش دسترسی آنان به منابع مرتبط بیشتر، سعی شد تا حد ممکن پاسخگویی به یک پرسش از طریق چند منبع مناسب (مرجع و غیر مرجع) صورت گیرد.

بررسی کتابهای مرجع معرفی شده در کتابشناسی‌های منتخب شورا که توانایی پاسخ به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی را دارند نیز نشان می‌دهد از میان ۲۴ کتاب مرجع، ۲۰ مورد (۸۴٪) دایرةالمعارف یا دانشنامه است. از میان این دایرةالمعارفها، فرهنگنامه کودکان و نوجوانان که توسط شورای کتاب کودک منتشر می‌شود، توانسته است به ۴۸٪ پرسشهای پژوهشی پاسخ دهد. نمودار ۷، میزان پاسخگویی فرهنگنامه را در مقایسه با سایر منابع مرجع منتخب شورا، نشان می‌دهد.

نمودار ۶. پراکندگی نسبی پرسشهای پژوهشی پاسخ داده شده از طریق کتابهای مرجع به تفکیک فرهنگنامه کودکان و نوجوانان و سایر کتابهای مرجع منتخب شورا (n= 421)

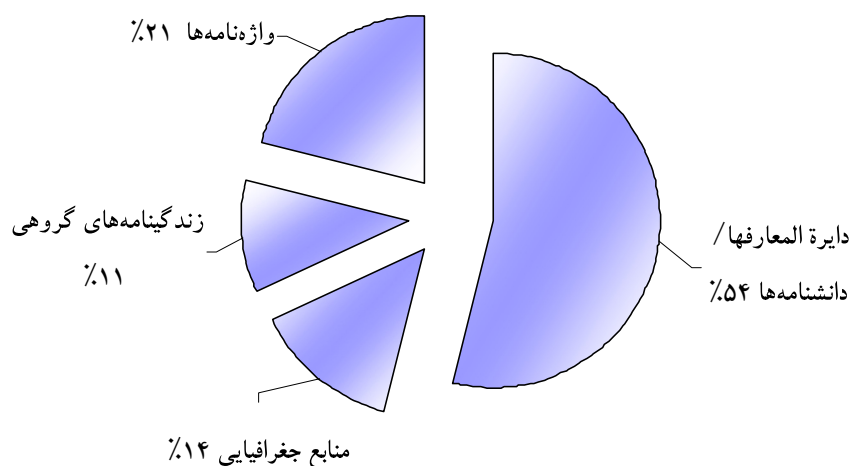
بر اساس اطلاعات نمودار ۶، تمامی مدارس و کتابخانه‌های آموزشگاهی باید برای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان و معلمان، فرهنگنامه تهیه کنند. تعداد کمی از کتابهای مرجع نیز زندگینامه‌های گروهی، واژه‌نامه‌ها و منابع جغرافیایی است. نمودار زیر، پراکندگی این کتابها را بر اساس نوع کتابهای مرجع، نشان می‌دهد.

نمودار ۷. پراکندگی نسبی کتابهای مرجع معرفی شده در کتابشناسی‌های شورا برای پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی از نظر نوع منبع مرجع (n=24)

بررسی کتابهای مرجعی که غیر از کتابشناسی‌های منتخب شورا شناسایی شدند، نشان می‌دهد دایرةالمعارفها و دانشنامه‌ها با بالاترین درصد، بیشترین میزان پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی را شامل می‌شوند. بنابراین، کتابخانه‌های آموزشگاهی باید اولویت اول در مجموعه‌سازی را به شناسایی، انتخاب و تهیه دایرةالمعارفها و دانشنامه‌های گوناگون و مرتبط با مباحث درسی، اختصاص دهند.

پاسخگویی به دیگر پرسشهای پژوهشی نیز مستلزم مراجعه به سایر کتابهای مرجع (به ترتیب واژه‌نامه‌ها، منابع جغرافیایی و زندگینامه‌های گروهی) است. در نمودار زیر، پراکندگی کتابهای مرجع شناسایی شده غیر از کتابهای شورا برای پاسخ به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی، آورده شده است.

نمودار ۸. پراکندگی نسبی کتابهای مرجع مناسب غیرشورا برای پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی از نظر نوع منبع مرجع (n=91)

یافته‌های این پژوهش نشان داد منابع منتشر شده در ایران تا حد زیادی می‌توانند نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان در رابطه با پاسخگویی به پرسشهای موجود در متن و انتهای درسها را برآورده سازند. برای این که نظام آموزشی دانش‌آموز محور بتواند به نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان پاسخ دهد و باعث درک بهتر درسها شود، باید مجموعه‌ای از منابع مناسب غیردرسی را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد. از آنجا که نهاد تخصصی بجز شورای کتاب کودک به انتخاب کتابهای مناسب نمی‌پردازد و کتابهای منتخب شورا نیز به تنهایی پاسخگوی نیازهای دانش‌آموزان

نیست، ضروری است کتابخانه‌های آموزشگاهی تجهیز شوند و کتابداران، منابع منتشر شده را ارزیابی و معرفی کنند.

پیشنهادها

در ادامه، برخی از راهکارها و پیشنهادهایی که برای بهبود وضعیت موجود در حوزه بررسی شده در این پژوهش مفید به نظر می‌رسد، ارائه می‌شود. همچنین، پیشنهادهایی نیز برای انجام پژوهشهای بیشتر در این حوزه آورده شده است.

پیشنادهایی برای برنامه‌ریزان و طراحان کتابهای درسی

- به طراحان کتابهای درسی توصیه می‌شود پرسشها و تمرینهای کتابهای درسی را به گونه‌ای ارائه کنند که دانش‌آموزان به دنبال کسب مفاهیم در حوزه علوم مختلف حرکت کنند نه این که فقط به دنبال یافتن یک پاسخ مشخص برای پرسش مطرح شده بوده و به تفکر و چالش ذهنی نیازی نداشته باشند.

- از حجم مطالب کتابهای درسی کاسته شود تا معلمان بتوانند زمان بیشتری را به فعالیتهای غیردرسی و معرفی منابع مرتبط با درسها به دانش‌آموزان اختصاص دهند و دانش‌آموزان نیز بتوانند از طریق کتابهای غیردرسی، یادگیری عمیق‌تری داشته باشند.

- به طراحان کتابهای درسی پیشنهاد می‌شود در انتهای کتابهای درسی کتابهای مناسب بیشتر و جدیدتری معرفی کنند تا معلمان بتوانند با منابع مکمل درسها آشنا شوند و دانش‌آموزان نیز بتوانند در پژوهشهایی که براساس پرسشهای کتابهای درسی انجام می‌دهند، بهتر و موفق‌تر عمل کنند.

- پیشنهاد می‌شود دستاوردهای این پژوهش، بین معلمان، مدیران و کتابداران توزیع و چگونگی بهره‌گیری از آنها در دوره‌های بازآموزی، آموزش داده شود.

پیشنادهایی برای کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی

- توصیه می‌شود، دستاوردهای این پژوهش، یعنی سیاهه منابع منتخب، در اختیار کتابخانه‌های آموزشگاهی قرار گیرد تا مبنایی برای مجموعه‌سازی و کمک به دانش‌آموزان در هدایت آنان برای جستجوی پاسخ پرسشهای پژوهشی باشد.
- از طریق مشارکت با معلمان و حتی در برخی موارد با مشورت دانش‌آموزان و بهره‌گیری از نظرهای سازنده آنان در زمینه محتوای مورد نیاز برنامه‌های درسی، کتابداران به انتخاب و فراهم‌آوری منابع متناسب با نیازهای درسی دانش‌آموزان و معلمان اقدام نمایند.
- کتابداران، با همکاری معلمان، جلسه‌هایی را برای آشنایی والدین با منابعی که در پیشرفت تحصیلی و بخصوص پاسخگویی به نیازها و پرسشهای پژوهشی دانش‌آموزان می‌تواند مؤثر باشد، برگزار کنند.
- در زمینه فراهم‌آوری منابع برای کتابخانه، به موازات توجه به منابع تألیفی، برای آشنایی دانش‌آموزان با مسائل، نظرها و دیدگاه‌های ملتهای مختلف، به انتخاب و تهیه منابع ترجمه‌ای نیز توجه داشته باشند.
- ضروری است کتابداران در همه کتابخانه‌های آموزشگاهی، فرهنگنامه کودکان و نوجوانان را برای کتابخانه فراهم کنند.

پیشنادهایی برای معلمان

- معلمان باید از طریق طرح سؤالهای متنوع و نیز دادن تمرینها و فعالیتهای پژوهشی بیشتر به دانش‌آموزان، از آنها بخواهند به منابع غیردرسی دیگر نیز مراجعه کنند تا ضمن آشنایی با نظرها و دیدگاه‌های مختلف، مطالب درسی را بهتر، بیشتر و عمیق‌تر بیاموزند.

- برای جلوگیری از بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطالب درسی و نگرش یک‌جانبه در آموزش، معلمان علاوه بر مطالب ارائه شده در کتابهای درسی، ساعتی را در کلاسهای درس به معرفی و مطالعه کتابهای غیردرسی مرتبط با مفاهیم کتابهای درسی، اختصاص دهند. همچنین، معلمان می‌توانند هفته‌ای یک ساعت کلاس را در کتابخانه برگزار کنند و درس را در پیوند با کتابهای غیردرسی مرتبط و موجود در کتابخانه، ارائه نمایند.

- ضروری است معلمان ساعتهایی از کلاس را به بحث درباره چگونگی پاسخگویی به پرسشهای پژوهشی، راه‌های دسترسی به پاسخها و نیز کمیّت و کیفیت پاسخهای به دست آمده از سوی دانش‌آموزان اختصاص دهند و از این طریق، انگیزه پاسخ‌یابی برای این پرسشها را در دانش‌آموزان تقویت کنند.

پیشنادهایی برای والدین

- به والدین توصیه می‌شود با کمک و مشورت کتابداران و اطلاع‌رسانان و معلمان، کتابهایی را که برای تکمیل مطالب درسی فرزندانشان مناسب تشخیص می‌دهند، برای آنها خریداری کنند یا از کتابخانه مدرسه و یا محله امانت گیرند تا فرزندانشان به استفاده از کتابها عادت کنند.

- در کنار تفریحاتی که برای فرزندانشان در نظر می‌گیرند، والدین همراه با آنها به کتابفروشی‌ها و نمایشگاه‌های کتاب مراجعه کنند. این امر به آنها فرصت می‌دهد با کتابهای مختلف آشنا شوند و با کمک والدین، کتابهای مناسب را برای خود انتخاب کنند.

- به والدین توصیه می‌شود در تجهیز و آماده‌سازی کتابخانه مدرسه فرزندانشان خود، به مدیران، کتابداران و دست‌اندرکاران مدارس کمک کنند.

پیشنادهایی برای پژوهشهای بیشتر

- شناسایی و ارزیابی کتابهای غیردرسی متناسب با پرسشهای پژوهشی کتابهای درسی سایر مقاطع تحصیلی با استفاده از سیاهه‌های واریسی تهیه شده در این پژوهش، و در نهایت تهیه فهرستی از کتابهای مناسب برای هر یک از این مقاطع.
- به‌کارگیری کتابهای غیردرسی شناسایی شده در پژوهش حاضر در آموزش پژوهش‌گرا به صورت تجربی و سنجش کارآیی استفاده از این کتابها در کنار کتابهای درسی.

منابع

- احمدی فصیح، صدیقه (۱۳۸۵). ایجاد و گسترش کتابخانه‌های آموزشگاهی و نقش کتابخانه مدرسه در ایجاد عادت مطالعه در دانش‌آموزان. تهران: چاپار.
- ایمن (آهی)، لیلی؛ توران خمارلو (میرهادی) و مهدخت دولت‌آبادی (۱۳۵۲). گذری در ادبیات کودکان و نوجوانان. تهران: شورای کتاب کودک.
- جهودا، جerald و جودیت شیک براوناگل (۱۳۸۶). فنون پرسش‌کاوی و پاسخ‌یابی از منابع کتابخانه: مبانی مرجع. ترجمه محمدحسین دیانی. ویرایش ۲. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- جوکار، عبدالرسول (۱۳۷۴). مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشگاهی در شهر شیراز: گزینش مواد. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۱۰ (۲)، ۱۱۱-۱۲۷.
- حجازی، بنفشه (۱۳۸۱). ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگیها و جنبه‌ها. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

- حسینی، وجیهه و مهری پریخ (۱۳۸۸). بررسی و شناسایی سؤالهای پژوهشی کتابهای درسی و شناسایی کتابهای غیردرسی (مرجع و غیرمرجع) جهت پاسخگویی به آنها. مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی - یادگیری. ۳-۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۳۴۵-۳۶۶.

- _____ (۱۳۸۸). منابع اطلاعاتی برای پاسخگویی به سؤالهای پژوهشی درسهای راهنمایی و دبیرستان (فارسی، زبان فارسی و ادبیات). تهران: کتابدار.

- دانیلز، هاروی و استیون زلمن (۱۳۸۴). درود بر یادگیری: خداحافظی با کتابهای درسی. ترجمه الهام امیرکیانی. رشد تکنولوژی آموزشی، ۶، ۴۰-۴۶.
- رجبیان، حمیده (۱۳۸۸). من از کتابخانه مدرسه‌ام چه انتظاری دارم: سنجش نظرات دانش‌آموزان در مورد کتابخانه مدرسه. در میزگرد همایش کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی - یادگیری. ۳-۴ اردیبهشت.

- سالمی، نجمه (۱۳۸۶). بررسی جایگاه کتابدار و کتابخانه در آموزش و پرورش ایران. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۲۳ (۲)، ۱۵۳-۱۶۷.

- سلسبیلی، نادر (۱۳۸۲). ارزیابی کتابهای کمک آموزشی دوره متوسطه به منظور ارائه چارچوبی مطلوب برای طراحی و تدوین آنها. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۹ (۳)، ۲۹-۶۴.

- سیدقطبی، مهدی و اعظم صنعت‌جو (۱۳۸۸). شناسایی، انتخاب و معرفی کتابهای مناسب کمک‌درسی برای درسهای علوم تجربی سالهای اول تا پنجم دبستان. در مهری پریخ و شعله ارسطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های

_____ بررسی قابلیت کتابهای کمک درسی در پاسخدهی به پرسشهای ... / ۱۲۳

آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرآیند یاددهی- یادگیری.

۳-۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۳۲۵-۳۴۴.

_____ (۱۳۸۸). کتابهای غیردرسی همخوان با

محتوای درسهای کتابهای علوم (دبستان). تهران: کتابدار.

- قزلایاغ، ثریا (۱۳۸۳). ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد

و خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان و نوجوانان). تهران: سازمان مطالعه و تدوین

کتاب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

- کیوز، جان پی. (۱۳۷۶). دنیای یادگیری در مدرسه. ترجمه فرخ‌لقا

رئیس‌دانا. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

- گزارش شورای کتاب کودک (۱۳۶۳). شماره ۳ و ۴. ص ۲۴-۴۷.

- نشاط، نرگس و عباس حری (۱۳۸۳). کتابخانه آموزشی در مدرسه

کتابخانه-مدار. تهران: شبکه کتاب.

- Dent, V. F. (2006). Observations of school library impact at two rural Ugandan schools. *New Library World*. 107 (9-10). P. 403-421. Retrieved Jun. 16, 2009 from <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?contentType=Article&Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0721070903.pdf>
- Hay, L. (2005). Student learning through Australian school libraries. Part 1: A statistical analysis of student perceptions. *Synergy*, 2 (2), 17- 30.
- Lance, K. C., Rodney, M. J. & Hamilton-Pennel, C. (2000). *Measuring up to standards: the impact of school library programs & information literacy in Pennsylvania schools*. Pennsylvania: Pennsylvania Citizens for Better Libraries.
- Lonsdale, M. (2003). *Impact of school libraries on student achievement*. Retrieved Sept. 21, 2008 from http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/000019b/80/1b/89/7d.pdf

- Peterson, D. L. (1999). Collaboration in teaching and learning. In B. K. Stripling (Ed.), *Learning and Libraries in an Information Age: Principles and Practice*. Clorado, Englewood CO.: Libraries Unlimited Inc. 133- 162.
- Pharr, F. (2002). Reflections of empowered library. In Institute Of Museum And Library Services. *The White House Conference on School Libraries*, June 4, 2002. Washington, DC. 28- 31.
- Riedling, A. M. (2007). *An Educator's Guide to Information Literacy: What Every High School Senior Needs to Know*. Clorado, Englewood CO.: Libraries Unlimited.
- Williams, D., Wavell, C, & Coles, L. (2001). *Impact of School Library Services on Achievement and Learning*. London: the Council for Museums, Libraries and Archives. Retrieved Sept. 27, 2008 from <http://www.rgu.ac.uk>